

2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К., 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. кол.: Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.

М. О. Сльникова, аспірантка

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІДЕЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Права людини — одна із споконвічних проблем людства. Нею цікавилися протягом багатьох тисячоліть, її розглядали різні вчені з боку політики, філософії, права, релігії та етики. Сучасний перелік прав — результат тривалого становлення, зафіксований у багатьох міжнародно-правових актах і конституціях правових держав. Сучасні еталони і стандарти у сфері прав людини, перш ніж стати нормою демократичного суспільства, розвивалися протягом декількох століть.

Ідея прав людини зародилась у V–IV ст. до н. е. у давніх полісах (Афіни, Рим). Первіснообщинний лад характеризувався наявністю так званих «моно-норм» — правил, сформованих на засадах звички, що обумовлені доцільністю певної поведінки, яка є корисною для окремої особистості лише у тих межах, у яких вона корисна для роду, племені. Ці норми ніколи не давали переваг одному члену роду над іншим, тобто закріплювали умовну «первісну рівність», але сутність цієї рівності полягала у відсутності свободи, оскільки людина цілком поглиналася суспільством, життєдіяльність індивіда досить жорстко регламентувалася.

У Стародавньому світі в епоху зародження державності і політико-правових ідей уся культура і життя людей були просякнуті міфологією, поширилися релігійно-міфологічні погляди «маат», «рта», «ріта», «дао», «діке» та ін., у яких йшлося про природньо-божжі порядки, правду і справедливість. Наприклад, у єгиптян ідеалом справедливості, правосуддя, свободи та недоторканності людини була богиня Маат. Отже, тільки те, що відповідало тодішнім поглядам на справедливість, сприймалося як право.

Уявлення стародавніх греків про людину, її місце в суспільстві та державі сформувалися крізь призму політико-правових відносин, що склалися в середині грецького полісу. Державне управління в місті-державі так само, як і політичні ідеали його громадян, суттєво відрізнялися від тих, які існують сьогодні. Так, аналізуючи особливості демократичного режиму Стародавньої Греції, сучасний дослідник не знайде такого важливого для будь-якої демократичної держави інституту, як права людини. Громадяни наділені правами,

але вони є не атрибутом окремої особистості, а лише відображенням того *statusu*, який вона займає в суспільстві. Людина отримує права лише в державі, стаючи громадянином, і втрачає їх поза державою. Природно-правові ідеї давньогрецьких мислителів про свободу і рівність усіх людей отримали подальший розвиток у Стародавньому Римі. Аналізуючи праці римських юристів, можна зробити висновок, що вони зробили суттєвий внесок у розвиток юридичних уявлень про права людини. Абстрактне уявлення про природно-правову справедливість трансформувалося в принцип позитивного права і стало основним критерієм дійсного права.

Фундаментальний внесок у поширення уявлень, з яких згодом формувалася концепція прав людини, зробило християнство. Розвинувши та збагативши ідеї свого «першоджерела» — тієї Біблії, яка відтепер дістала назву Старий Завіт, християнська релігія сформулювала у Новому Завіті чимало гуманістичних принципів та нормативів загальнолюдського характеру. Вона інтегрувала уявлення щодо прав людини, поєднавши їх з релігійно-моральними цінностями, підсиливши їх вплив посиленням на Бога: вимагалася поважати кожну людину як творіння Бога за його образом і подобою. Таке походження людей зумовлювало згідно із християнським вченням принципову рівність і свободу в духовному вимірі — перед Богом (однак ще не поміж собою).

Першим документом, у якому було закріплено права людини, слід уважати Велику хартію вольностей (1215 р.). Цей важливий правовий документ і сьогодні є одним із чинних конституційних законів у Великій Британії. Донині зберігає своє значення зафіксований у ньому, зокрема, принцип недоторканності особи: «Жодна вільна людина не буде заарештована або ув'язнена, позбавлена володіння або у будь-який інший спосіб знедолена... інакше як за законним вироком рівних їй і за законом країни».

Остаточне становлення прав людини пов'язане з поваленням феодалізму й проголошенням за часів буржуазних революцій свободи людини. Розвитку ідеалів свободи та прав людини сприяли великі історичні документи США. Серед них — Декларація прав Вірджинії 1776 р., що проголосила рівність людей у користуванні природними правами, та Декларація прав незалежності США 1776 р., яка визначила перелік невідчужуваних прав людини. Основне значення мала Декларація прав людини і громадянина 1798 р., проголошена у Франції, яка визначила перелік природних, невідчужуваних, священних прав людини.

Наступний етап бурхливого розвитку концепції прав людини нової якості — вже як світових стандартів, до яких з часом почав застосовуватися прикметник «загальновизнані», збігся із закінченням Другої світової війни та об'єднанням держав в Організацію Об'єднаних Націй. Загальна Декларація прав людини, прийнята Генеральною асамблеєю ООН у 1948 р., проголо-

сила права людини загальним ідеалом людства, який вже протягом 60 років є нормативним мірилом для законодавчої і правозастосовної діяльності всіх держав — учасниць ООН. Вона закріплює завдання, виконання яких мають прагнути всі народи та всі держави. Серед цих завдань — рівність, братерство та повнота таких можливостей, як право на життя, свободу та особисту недоторканність, свободу від рабства, тортур, жорсткого і нелюдського поводження і покарання. Цей важливий міжнародно-правовий документ став віхою у розвитку світової цивілізації. Він заклав на демократичних засадах програму дій щодо реального утвердження та функціонування на практиці прав людини.

Таким чином, у різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійно-етичного, філософського звучання. Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними.

О. І. Ковальчук, здобувач

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Інститут суспільного мовлення як один з найбільш ефективних механізмів забезпечення свободи слова є невід'ємним атрибутом демократичного суспільства. Основними цілями цього суспільного інституту є забезпечення свободи слова, обмеження прямого впливу держави на діяльність ЗМІ, забезпечення доступу різних суспільних груп до каналів масової комунікації та представлення їхніх інтересів в інформаційному просторі в умовах ринкової економіки та комерціалізації ЗМІ. Природно, що найбільшого розвитку суспільне мовлення набуло у країнах з тривалими демократичними традиціями: Великій Британії, Франції, США, Швейцарії тощо. Саме системи суспільного мовлення країн розвинутої демократії на сьогодні є моделями, на які орієнтуються країни, що знаходяться на етапі демократичних трансформацій, у тому числі Україна.

У рекомендаціях, розроблених Європейською мовною спілкою (ЄМС) (European Broadcasting Union), систему суспільного (громадського) мовлення або систему мовлення на службі у громадськості (*public service broadcasting*) визначають як систему мовлення, призначену для громадськості, фінансовану та контрольовану громадськістю. Головними принципами